

MOHAY TAMÁS

MÚLT, MÚLIK, MÚLNI FOG. VÁZLAT A (MEG)EMLÉKEZÉSRŐL

○ *Mese hangzik: vas volt...*¹

Az a mód, ahogyan az *emlékezet* megtartja a múltat, ahogy a múlt emlékezete tudattá, tudatossá, a történelem tudatává válik, Európában egészen új keletű, alig több háromezred évenél. „A középkori ész igen történetietlenül forgott” (Lukacs 2004: 46), a történelem nem szerepelt a hét szabad művészet körében, nem tanították egyetemeken. Az európai gondolkodásnak a történetiség felé fordulását John Lukacs a 17. század végétől kezdve látja kibontakozni, még ha érzékeli is, hogy mennyi sok korábbi előzménye volt ennek, még ha jeles szerzőktől születtek is ma szinte történelemként olvasható művek. Az utóbbi legalább kétszáz évben a dolgok *lényegét* a dolgok *történetén* keresztül szokás megragadni, s ez a korábbi évezredekben egyáltalán nem így volt – miközben nem kevésbé elszántan *keresték* a dolgok lényegét.

Joggal gondolhatjuk, hogy a gondolkodásnak ez a fordulata lassabban, később, vagy szinte egyáltalán nem ment végbe azokban a kultúrákban, amelyekkel a néprajz, a folklorisztika, az antropológia foglalkozik, amelyet közkeletű szóval *népi kultúrának* nevezünk. Éppen emiatt is lehetséges és szokás a népi kultúrát – felfogástól, fogalomhasználatától függően – archaikusnak, preindusziálisnak, vagy középkoriasnak tartani. John Lukacs szinte provokatívan tömör meghatározása szerint „a történelem az emlékezetben őrzött múlt” (Lukacs 2004: 43). Az ő fő kérdése: „Miként alakult úgy, hogy a történelmi gondolkodás az elménkbe – illetve Huizingát idézve: »a vérünkbe« – ivódott?” (Lukacs 2004: 44). Ugyanilyen joggal tehető fel az a kérdés is, hogy a tradicionális keretek között élő társadalmak mekkora szeleteit és hogyan járta át ez a gondolkodásmód? Ezúttal mégsem ennek a kérdésnek eredünk a nyomába, hanem inkább annak: hogyan közelíthetjük meg az emlékezetet és a megemlékezést abban az időben, amely megelőzte az európai gondolkodás történeti fordulatóját? Mit jelentett emlékezni és megemlékezni az egyetlen Istenbe vetett hit által mélyen áthatott keresztény és zsidó gondolkodásban? Hogyan kapcsolódott össze a jelenben a múlt és a jövő? Mindez nem is egyszerűen az idő más-

1 Keszeg Vilmos 60.

más „felfogásával” függ össze, ahogy az Mircea Eliade nyomán széles körben elterjedt (Eliade 1998). Nem csupán arról van szó, hogy a hagyomány bármilyen értelemben vett őrzői mintegy megrekedtek a múltban (Rahner–Vorgrimler 1980: 245) vagy a ciklikus időfelfogásban, és elfelejtettek modernizálódni, hanem legalább annyira azzal, hogy a figyelem korábban nem annyira a múlt idők egy-egy részleges darabja felé irányult, mint inkább az örök felé. A középkori keresztény és ókori zsidó vallási közösségekre gondolva az lehet a benyomásunk, hogy a múlt *lényegi* tartalmai a jelen és a jövő számára folytonosan jelenvalóvá válhattak.

Talán nem alaptalanul gondoljuk, hogy a következőkben vázolandó gondolkodás(mód) közelebbi megértése segíthet bennünket mindannak megértésében is, amivel Keszeg Vilmos – s vele együtt, részben éppen az az ő nyomdokain haladva tágan értett szakmánk sok modern kutatója – évtizedek óta töpreng, amikor a „folklor határán” elhelyezkedő műfajokkal, a levelezéssel, a jóslásokkal, a toronygombiratokkal, az élettörténetekkel, a történetmondás regisztereivel, a rontásokkal, a beszélő, beszélgető emberrel, és persze lokális történelmekkel, emlékezeti alakzatokkal foglalkozik (Keszeg 1991, 1996, 1997, 2002, 2006, 2012; Keszeg szerk. 2015).

ÍGÉRETEK ÉS VÁLASZTOTT NÉP

Emlékezni és emlékeztetni: ősi szent parancs, egy egész nép kiválasztását megalapozó kötelezettség. Az ókori zsidóság elkülönülése környezetétől – a saját szent iratai és felfogása, valamint több mai tudós szerint is – abban gyökerezett, hogy saját múltját elkezdte felfogni, elkezdte másképp felfogni, mint az „egyiptomiak”, vagyis azok a „mások”, akik referenciális erővel rendelkeztek számára, más szóval, mint ahogy a pogányok felfogták. „Egyedül Izraelben tapasztalja, és sehol máshol, egy egész nép az emlékezésre történő felszólítást vallási parancsként” (Yerushalmi 2000: 28). Ez a szent parancs arra irányul, hogy minden nemzedék emlékezzen és emlékeztessen a következő nemzedéket mindazokra a csodás tettekre, melyeket vele az Úristen végbevitt (Haag 1989: 351). Ezek a tettek az ősatyáknak tett isteni ígéretekre mutattak vissza, azokat valósították meg. „Izraelben az ígéretek az üdvösségtörténet kulcsai: ez a történelem nem más, mint a jövődöléseknek és Isten esküinek beteljesedése.” (Léon-Dufour szerk. 1986: 578). Ezért sorolja elő a *Zsidókhöz írt levél* 11. fejezete azokat, akik az ősatyáktól fogva hitben (hit által) cselekedtek az ígéretek teljesülésének reményében.² Az emlékezés és a megemlékezés az ünnepben, a kultuszban, a rítusban kapcsolódik össze szétválaszthatatlanul. Ezáltal az idő – ahogy múlt, múlik és múlni fog – szent idő, a beteljesedés folyamatának szent ideje, örök idő lesz.

Az atyák közt az első: Ábrahám, ő kapta az ígéretet, hogy az Úr nagygyá teszi nemzetségét, neve nagy lesz, ő maga pedig áldott (Ter 12,1). Ezt a hihetetlenségében felfoghatatlan ígéretet egy, a nyájaival az alkalmas legelőjét, a népes háznépével a hazáját kereső pásztor kapta. Először akkor, amikor még gyermeke sem volt, és az éhínség elől Egyiptomba ment, hűgának álcázott feleségét pedig a fáraó a saját feleségévé tette (Ter 12,10–20). Ezt az ígéretét ismétli meg az Úr akkor, amikor (az akkor még) Ábrám elválik Lóttól: „Azt az egész földet,

2 „A hite által engedelmeskedett az, akit Ábrahámnak hívnak, hogy elköltözzék arra a helyre, amelyet örökségül kellett kapnia. Elköltözött, bár nem tudta, hová megy” (Zsid 13,8 sköv.). – A Biblia könyveire a szokott rövidítésekkel hivatkozom. Több katolikus és protestáns fordítást használtam, melyek együttesen megtalálhatók a www.szentiras.hu weboldalon.

amelyet látsz, neked és a te utódaidnak adom örökre. Olyanná teszem utódaidat, mint a föld porát: aki meg tudja számolni a föld porát, az tudja megszámlálni majd a te utódaidat is” (Ter 13,15–16). Másodszor akkor, amikor Ábrám a gyermektelenségére panaszkodva fordult az Úrhoz, aki a csillagos égre irányította tekintetét, mondván: „éppen ilyen lesz a te utódod is” (Ter 15,5). Ekkor, a szövetségkötés napján egyúttal az is kiviláglik, hogy az Ábrám nevű férfiú születendő utócai négy nemzedék idejére idegenek földjére kerülnek, és négyszáz évig sanyargatják majd őket, de négy nemzedék múltán visszatérnek Kánaánba, és annak földje Egyiptomtól a „nagy folyóig” az utódaiké lesz (Ter 15,13–20). Ezt a szövetségkötést még mindig követi egy fájdalmas tapasztalat, ami sehogy sem vágott egybe a korábbi ígéretekkel: Sáriai terméketlensége, az e fölötti keserűség, majd Izmaelnek, a feleség tanácsára a rabszolganőtől, Hágártól született utódnak a megszületése (Ter 16,1–16). A korábbiakat megerősítő isteni ígélet harmadszor is elhangzik az újabb szövetségkötés alkalmával, s ettől kezdve lett a neve Ábrám helyett Ábrahám, feleségéé pedig Sáriai helyett *Sára* (Ter 17,1–27). Negyedszer akkor kapja meg – most már Ábrahám – a felfoghatatlan ígéletet, amikor kész volt hittel teljesíteni az Úr felfoghatatlan kívánságát, későn született egyszülött fia, Izsák feláldozását: „megáldalak, és megsokasítom ivadékodat, mint az ég csillagait és mint a tengerpart fővenyét: utódod birtokolni fogja ellenségeinek kapuit, és a te utódodban nyer áldást a föld minden népe, mivel engedelmeskedtél szavamnak!” (Ter 22,17–18).

Ábrahám hite nem gyökerezhetett semmilyen múltbeli tapasztalatban, kizárólag a jövőre irányuló isteni szóra alapozódhatott. Ez az ígélet a távoli jövőre irányult, arra a jövőre, amit az ígéletet kapó már bizonyosan nem fog megérni, és utódainak utócai is csak az ígélet birtokában gondolhatnak rá – messzire előre az időben. Nemzedékről nemzedékre örökíteni az atyáknak tett múltbeli ígéreteket arról, ami egyszer majd bekövetkezik: itt kezdődik az emlékezés és emlékeztetés, a múltnak az a fajta tudata, amely szétválaszthatatlan a jövő tudatától, a jövőbe vetett hittől. A Teremtés könyvéből kibontakozó történet Ábrahámról az elődök elősorolásával indul, mégis: neki még nincs mire visszaemlékeznie. Az ő kultúrája még egy többnejűségben élő közel-keleti vándorló pásztornép kultúrája. Ha tetszik, még „*történelem nélküli*” alak, akivel megkezdődik a sorsdöntő találkozások sorozata azzal az Örökkévalóval, akinek neve idők során kimondhatatlanná vált, s e találkozások nyomán nevezték az Örökkévalót Ábrahám Izsák, Jákob *Istenének*.

Nem tudjuk egészen pontosan, hogy a néppé formálódott ókori zsidóság hogyan és mikor alkotta meg, foglalta írásba az ősatyák történeteit. Amit ma (és már legalább kétezer-öttszáz éve) erről a *Teremtés könyvében* olvashatunk, az már kerek egészként áll előttünk, ahol a generációk világos sorban következnek egymásra, s ahol a nemzedékek emlékezete – múltat és jövőt szétválaszthatatlan egységbe fogó közös tudása – törés nélkül hagyományozódik át az új és új generációkra. Ezek a nemzedékek az emlékezés és emlékeztetés által számon tartják a saját kezdeteiket, és szemünk előtt már mint ilyen bontakozik ki a nép története. Egyiptomban, a szolgaság földjén eltelt idő megsokasította a népet, de csak létszámában: közös hitben, közös emlékekben még nem, legalábbis erre utaló történetek nincsenek a kezünkben. Pedig milyen jó lenne tudni, hogyan örököltette át az egyiptomi függésben, az idegen földön elnyomatásban, szolgamódon élő zsidóság azt a tudást, azt az ígéletet, amelyet atyáik, Ábrahám, Izsák, Jákob kaptak meg.

Régiség-tudata az egyiptomiaknak, a „pogányoknak” is volt. Múltjuk, emlékeik – tárgyakban, szobrokban, piramisokban, írásokban és költészetben – nekik is voltak (Kákosi 1979, Várkonyi 1972: 85–102). Ha a különbséget keressük a két emlékananyag között, talán azt mondhatjuk: a zsidóság többlete a jövőt megalapozó isteni ígélet. A múlt azért és úgy él elevenen, mert a jövő felé mutat, mert az egykor tett ígéretek nem vesztették, nem veszthetik érvényüket. „Isten nem ember fia, hogy hazudjék, sem ember fia, hogy visszavonja szavát” (Szám 23,19).

Ígéretek Ábrahám után is kaptak az ókori zsidóság nemzedékei. Amellett, hogy ezek konkrét eseményekre, az új haza megtalálására/meghódítására, Kánaán jólétére vonatkoztak, mégis: voltaképp egyik felfoghatatlanabb volt, mint a másik. Minden előkészítés és előzmény nélkül hangzik el a szó Mózes számára az égő csipkebokorban: „Most tehát jöjj, hadd küldjelek a fáraóhoz, hogy kivezessed népemet, Izrael fiait Egyiptomból!” (Kiv 3,10). Az, aki a népet kivezetheti, isteni megbízatásnak engedelmessé válik. Mózes múlt és múlt-tudat nélkül áll előttünk; az ő története egy nemzetségtábla és elődök nélküli hazátlan árva története, akit „válságherként” hord ki az anyja, és aki a fiát a biztos halál elől menekítve arra vállalkozik, hogy a legszorosabb vérségi kapcsolatot a túlélés érdekében elpalástolva a mások, az elnyomók kezére adja. A fáraó lányának fogadott fiaként nevelkedve Mózes meg van fosztva ősei emlékezetétől, és a legmagasabb szinten nevelődik bele az egyiptomi kultúrába. Aztán menekül, útra kel, és befogadó hazáját elhagyva a pusztába megy, ahol egy idegen pásztor mellett szolgál, hogy aztán a (se nem egyiptomi, se nem zsidó) lányát feleségül kaphassa. Mózes a pusztában őt megszólító Örökkévaló felszólítását és ígértét – „te fogod kivezetni népemet a szolgaság földjéről” – már a harmadik befogadó közösségében kapta meg, melyet ennek nyomán megint csak el kellett hagynia, hogy aztán visszatérve a népéhez konfliktusok sorozatába keveredjék a saját véreivel éppúgy, mint a felnevelő kultúrájával.

Assmann könyve *Mózes, az egyiptomi* címmel alapos emlékeztörténeti elemzését adja annak a folyamatnak, amelynek során egy monoteista vallási reform megteremti a különbséget az „igaz” és „hamis” vallás között. „A mózesi monoteizmus kifejezett ellenvallás, amelynek ahhoz, hogy önmagát meghatározza, szüksége van ellenképre. Ezért őrizte meg a Biblia Egyiptom képét saját ellenképeként. Az ellentét központi fogalma a bálványimádás vagy idológia” (Assmann 2003: 261). A vallások istenei addig (és keleten azután is, még évszázadokig) megfeleltethetők voltak egymásnak, átfordíthatók voltak egymásba. Attól kezdve, hogy megszületett a monoteista vallás, ez már lehetetlen volt: az igaz Isten ettől fogva harcos és haragos ellenfele a hamis isteneknek, a bálványoknak. A váltás ősi, paradigmátikus jelene az aranyborjú története (Kiv 32,1–35). Assmann egy további, merész feltételezése, hogy a monoteista reform történetileg az egyiptomi Ehnaton fáraó nevéhez köthető, akiről történeti források tanúsítják, ám akinek vallási reformját s avval együtt emlékeztétét Egyiptomban elfojtották – míg e vallási reform továbbélését, Mózes a korai zsidóság körében az emlékeztét megtartotta. Ő az, aki „kizárólag az emlékezés alakjaként nőtt és teljesedett ki úgy, hogy magához vont minden törvénykezésről, felszabeditásról és monoteizmusról szóló hagyományt” (Assmann 2003: 43) – miközben a közkezen forgó (katolikus) bibliai lexikon szerzője is úgy tudja, hogy semmilyen más történeti forrás nem beszél róla (Haag 1989: 1284).

Ahhoz a személyes hithoz, elszántsághoz képest, amit annak idején Ábrahám tanúsított, a későbbi ígéretek valóra válásához már egy közösség, egy nép elszántsága, engedelmessége és hite kellett. A pátriárkáknak szóló ígéretek a hitnek szólnak, új, az Isten szaván alapuló életet keltenek, de már ezek is támasztanak elvárásokat. A mózesi törvény az isteni rendelkezéseket kiterjeszti a nép egész életére. A törvény az az eszköz, amelynek segítségével Izrael népe új életet kezdhet, és a törvény írja körül pontosabban, mit kell megtartani az előző ígéretek teljesülése érdekében. A törvénytől való eltérés minden nemzedékben megtörtént, és annak következménye mindig az emlékeztetés a szövetségre, Isten hűségére ehhez a szövetséghez és a nép hűtlenségének ostromozása. Izrael későbbi történetének minden alapvető tévelygése a hamis istenek felé fordulásból, a bálványok imádásából fakad. Csak a megtérés, a régen kapott törvény életre váltása vezet ki minden bajból, és az újra megtalált szövetségi hűség lesz a záloga a nép jólétének, sorsa felvirágzásának, ahogy azt évszázadokon keresztül tanúsítja „a próféták hite” (Buber 1991).

A Dávid királynak tett ígéret az utódok felemeltetését tartalmazzák, és az őt követő időkben kiformalódik a messiási ígéret sora is. Ahogy az idő múlik Izrael és Júda királyságai fölött, ahogy egyre kevésbé van valóságos kilátás a Dávid idejében megvalósult önállóság újraélesztésére, ahogy bekövetkezik a babiloni fogság majd az abból való megszabadulás, úgy ölt egyre világosabb alakot az *Eljövendő*, aki egykor majd helyreállítja az országot. Ezzel együtt a próféták és a bölcsességi könyvek sorában a várakozás tartalma egyre *bensőbbé*, lelkivé válik, ahol a Törvény már az ember bensejébe van írva (Jer 31,33). Így jutunk el Ezékiel próféta nevezetes jövődőléséhez: „Kivezérellek benneteket a népek közül, összegyűjtelek minden országból és visszaviszlek saját földetekre. Akkor majd tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok minden tisztátalanságtól, s minden bálványtól megtisztítalak benneteket. Új szívet adok nektek és új lelket oltok belétek, kiveszem testetekből a kőszívet és hússzívet adok nektek. Az én lelkemet oltom belétek és gondoskodom róla, hogy parancsaim szerint éljete, és szemetek előtt tartásotok törvényeimet és hozzájuk igazodjatok. Abban az országban laktok majd, amelyet atyáitoknak adtam, s az én népem lesztek, én meg a ti Istenetek leszek”. (Ez 36,24–28) Ez a prófécia majd az első keresztény közösségekben kap új értelmet, amikor a régi emberrel szemben az „új ember”, a Krisztus és az Atyaisten képmására megalkotott, erkölcsileg megújult teremtmény válik céllá (Ef 4,17–23). Közben az emlékezés egyre inkább összeolvad a kultikus ünnepléssel, amely több, mint egyszerű visszagondolás egy régi eseményre, sokkal inkább megidézése, megjelenítése Isten üdvözítő tetteinek. Nincs különbség a zsidó és a keresztény hagyomány között abban, hogy a pészach/húsvét éjszakai virrasztás szertartásának során az egykor átél „történeti” esemény valóságosan is „megtörténik”. Ez cseng ki a széder este teljes imarendjéből, amely a teremtéstől kezdve idézi fel a történetet, és a népről szólva többes szám első személyben fogalmaz „Minden nemzedékben köteles az ember úgy tekinteni magát, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból, amint mondatott: »És beszéld el fiadnak azon a napon, szólván: ezért tette azt nekem az Örökkévaló, mikor kijöttem Egyiptomból.« (Móz. II. 13, 8)” (Roth 1942: 83, az eredeti hivatkozással). Pontosan ez: a *jelenvalóvá tett*, jelenvalóságában átélt múltbeli esemény, amely egyúttal magában foglalja a várakozást, a feltámadás ígését is, ez lesz majd alapja a keresztény ünneplés központi formájának, az eucharisztikus lakomának.

KÖZÖS EMLÉKEK, KÜLÖN NÉPEK

A formálódó keresztény hagyomány természetes módon vette át, örökölte meg az emlékezet kultúrájának addigi zsidó mintáit. „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre” – hangzik az utolsó vacsorán Jézus ajkáról, és hangzik azóta is mindig a kenyérnek az Úr testévé változtatásakor (1Kor 11,24; Lk 22,19). Emlékezni és emlékeztetni az Úr csodás tetteire és várni az eljövételt: törés nélküli megy át a korai keresztény közösségek gyakorlatába, és kapja meg a saját kulturális formáit a liturgikus gyakorlatban, a szent íráskor létrehozása, azok kommentálása által. Múltban tett ígért és várakozás a jövőre, annak beteljesedésére: e kettő szétválaszthatatlan egységbe fogja össze a zsidó és a keresztény vallási hagyományt, kulturális gyakorlatot. „A héberben nincs absztrakt idő- vagy örökkévalóság fogalom. Az örökkévalóságot is jelölő [héber] szó eredeti jelentése [...] *távoli, ismeretlen, beláthatatlanul hosszú idő*; olyan korlátlan, határok nélküli időt jelöl, amely homályba vész, a végtelenbe nyúlik. Ez egyaránt vonatkozhat egyfelől a múltra, az ősidőre, másfelől a jövőre, az eljövén-

dő korszakokra. Ez a korlátok nélküli idő átmege az örökkévalóságba. Idő és örökkévalóság nem válik szét egymástól: valójában az idő teljessége ez” (Szabó 2015: 233–234). Az idő – ami múlt, múlik és múlni fog – így lesz szent: a megszentelődés és beteljesedés ideje, örök idő, amelyben összeér a régi és a jövőendő.

A kulturális emlékezetéről szóló klasszikus könyvében Assmann rámutatott: a jeruzsálemi templom 70-ben történt lerombolása, az ország, a szentély megszűnése Izrael következő nemzedékeiben előtérbe helyezi a kanonizált szövegek értelmezését, „a liturgia helyébe a hermeneutika lép” (Assmann 1999: 17, vö. Vincze 2004). Ezt az időszakot Gábor György így világítja meg: „a zsidóságot a második Templom, azaz a kultuszcentrum pusztulásától, saját földjének, nyelvének és politikai hatalmának elvesztésétől kezdődően, tehát az önálló nemzeti lét megszűnését követően már nem a nép történelmének alakulása, hanem a történelmi események olvasata és interpretációja, a folyamatok teológiai és morális reflexiója foglalkoztatta” (Gábor 2009: 149). E felfogásban a zsidó nép fizikai szétszórásának nyomán átlényegülnek a tér és idő hagyományos paraméterei: Izrael népe mintegy a tértől függetlenné válik, amelyet immáron főként egy spirituális kötelék fon egybe, s ez egyúttal az időből, a mindig adott történelemből is kiemelkedve „örökké és örök egyidejűvé teszi a zsidóságot” (Gábor 2009: 150). Ez teszi lehetővé, hogy a múlt eseményeit folyamatos és folytonos jelenidejűségben éljék át, és ezért lehetséges, hogy „a rabbik egyáltalán nem akarták megírni a bibliai kor történetét, hiszen az már készen volt. A rájuk hagyományozott történelem jelentésének megfejtésében merültek el, hogy eleven szavakkal értelmezzék azt kortársaik és a későbbi nemzedékek számára” (Grüll 2007: 101). A rabbinikus irodalomban uralkodó a történelem értelmének keresése, ám a korai keresztény egyház ettől lényegi ponton eltért: az a közösség, amelyik Jézus Krisztusban felismerte a Megváltót, már Őbenne látta az Alfát és Ómegát, a kezdetet és a véget (Jel 22,13), az már nem kereste, hanem megtalálta az idők teljességét (Ef 1,10; Gal 4,4).

Az újszövetségi könyvek is tartalmazzák a felszólítást: „emlékezz”, de szembetűnően kisebb számban, mint az ószövetségi iratokban (ott több tucatszor fordul elő). A korábbiakhoz hasonlóan egyik értelme szerint az emlékezés szembetűnően összeköti a múltat és a jövőt: amikor a „megemlékezik” kifejezést 'irgalmaz' értelemben, vagy az irgalomra, a bűnöktől való szabadulásra „emlékezve” használják. Ilyen a *Magnificat*, Mária örömeke az Erzsébettel való találkozáskor, (Lk 1,54), vagy amikor a Golgotán a jobb lator ezt kéri: „Uram, emlékezzél meg rólam, amikor eljössz országodba” (Lk 23,42). Ezeken túl felidézhetjük Jézus emlékezésre felszólító szavait („Emlékezzetek a szóra, amit mondtam nektek: Nem nagyobb a szolga uránál”, Jn 15,20; „amikor eljön ezeknek az órája, emlékezzetek rájuk, hogy én mondtam nektek”, Jn 16,4) – itt inkább felidézéstről esik szó, amire a jövőben fog sor kerülni.

A korai keresztény közösségekben – amelyek hittel vallották Jézus Krisztusban Dávid Fiát, a Messiást, a megtestesült Isten Fiát, aki feltámadt a halottaiból és másodszor is eljön, ítélni élőket és holtakat (Denzinger–Hünemann 2004: 10) – az emlékezet és a várakozás közössége még nagyon hasonlóan látszik, mint a korábbi zsinagógai hagyományban. Emlékezni azt is jelenti: 'tekintetbe vesz, 'szem előtt tart', ami átvitt értelemben kifejezi az ember viszonyát Istenhez: azt a *választ* jelenti, amit az ember ad arra, ahogy Ő megemlékezik népéről, az emberről. A bibliai hit-fogalom kifejezéseként az emlékezés tárgyat rendszerint Isten szabadító cselekvése képezi, ami egyúttal a hit megvallása is, és ami egyidejűvé és jelenvalóvá teszi az Isten múltbeli tetteit. Zsoltárok szövegeit kommentálva fejti ki Szabó Mária, hogy így lesz a hittel teli emlékezés a jövőre nézve is az irgalomba, az áldozat erejébe, a megújulásba vetett bizalom alapja (Szabó 2015: 207).

A jeruzsálemi templom pusztulása megszüntette az engesztelő áldozat rendszeres bemutatását, ami évszázadok óta a bűnöktől való közösségi megszabadulás, a megsértett

rend helyreállítása, az Isten haragjának kiengesztelési aktusa volt. Ezzel Izrael számára egy olyan kohéziós erő veszett el, amelynek szakrális összetartó erejét aligha lehet túlbecsülni, hiszen az emlékezés, a megemlékezés addig az *irgalmas*, a bűnök terhétől megszabadító Istenre irányulhatott (II. János Pál 1981, különösen a 19. pont). Talán nem túlzás azt mondani, hogy ha nem is veszett el teljesen, de erőteljesen háttérbe szorult az addig közösen megélt isteni irgalom-tapasztalat. Ezzel szinte egyidejűleg kezdték meg liturgiájuk kialakítását a keresztény közösségek Jézus utolsó vacsorájára és keresztdozatára alapozva. Benne látták meg azt az áldozatot, amely által egyszer s mindenkorra elvétetett a bűnök következménye, a halál. Jézus keresztdozatát a *Zsidókhöz írt levél* már úgy állítja be, mint ami hatályon kívül helyez minden régi áldozatot, mert Benne megjelent a várt teljesség (Zsid 10,1–19).

Az emlékezés szakrális formája: imádság, és az imádság maga is megemlékezés. Az újonnan alakuló keresztény közösségek Jeruzsálemtől és a korai zsinagógai csoportoktól a görögökön és a rómaiakon keresztül lassanként mindenütt kifomálták a maguk imádságos gyakorlatát, liturgikus formáit. Ezek közül különösen is erős kapocs a múlt és a jövő között a *zoltár-imádság*. Noha keveset tudunk az ősegyház imádság-rendjéről, az bizonyos, hogy a zoltárok használata megszakítás nélkül élt tovább, változatos formákat öltött, és a különböző szerzetesi közösségekben keleten és nyugaton egyaránt évszázadokon keresztül közös kincs volt, ahogy a mai napig is az. Gondoljunk bele, hogy a zoltárok fejben őrzött és hétköznapi gyakorlattá vált szövegén keresztül miféle kiterjedt és összetett emlékezetközösséget alkotott évszázadokon át Európa számos népe a zsidósággal és egymással is. Nem változtatott ezen a hitújítás kora sem, amikor a maguk újító módján a protestáns felekezetek is bekapcsolódtak a zoltárima évezredek átívelő és összefogó hagyományába. Olyan közös emlékművévé vált ez, amely legalábbis rokonít egymással igencsak eltérő kulturális csoportokat az énekeskönyvet *zoltárkönyvnek* nevező falusi magyar protestáns közösségektől a szerzetesi zsolozsmát újra felfedező laikus értelmiségiekig vagy a szerzetesek együtt imádkozó csoportjaiig.³ Maguk a zoltárok szövegei újra meg újra emlékeztetnek mindarra, ami a szent könyvekben részletesebb „történeti” kifejtést kapott Isten csodálatos tetteiről, és ígéretként ébren tartják mindazt, ami a korábbi nemzedékek hittel reméltek. A teremtést magasztalja himnikus költői szépséggel a 104. zoltár; az egész üdvtörténet minden fontos eseményét felidéz a 78., a kivonulást pedig a 105. zoltár.

A negyedik századtól kezdődően összeállított *martyrologiumok* (nyugaton) és *menologi-onok*, *szünaxarionok* (keleten), a szentek halála napja alapján készült liturgikus naptárak, amelyeknek kezdetben rövid bejegyzéseit utóbb rövidebb-hosszabb történetekkel egészítették ki azokról, akiről az adott napon megemlékeztek. Nap mint nap évszázados és kontinensnyi távolságban élő szentek sorakoznak egymás után, akiről olykor a pontos idő- vagy hely adatok hiányoznak. Ők azok, akikkel a rájuk emlékezők a megemlékezés során találkoznak, s rajtuk keresztül egy nap szentjei a jelenben valamiképp egymással is összekapcso-

3 Ez még akkor is messzemenően így van, ha tekintetbe vesszük a zoltárszövegek mindent meghaladó változatosságát az írás, írott kultúra, folklór (Keszeg szerk. 1999) mezein. Ugyanazok a zoltárok egyazon nyelven is számos változatban voltak, vannak és lesznek használatban egy felekezeten belül is, még inkább felekezetenként, vallásonként, koronként (vö. Énekes könyv 1870, Haader–Papp szerk. 1999, Hajdók 1978, Raj szerk. 2009, Sík 1961). Se szeri, se száma a zoltárszövegek átköltéseinek, parafrázisainak (vö. Szenczi Molnár 1984). Nemcsak a más-más nyelvre fordított szövegek térnek el egymástól, hanem az is, ahogy a szövegek jelképei, utalásai, teológiai tartalmai a más-más nyelveken megszületett kommentárokból és magyarázatokból kifejtést kapnak (hogy aztán fordításokon keresztül akár évszázadokkal később újraéledjenek, vö. Ágoston 2016, Bazil 1998). Mindezek az idők során külön-külön is megteremtik *történelmi emlékezet alakzatait* (Keszeg 2007), szerteágazó közösségeit. A további felfedezésekhez az egyik igen jó kalauz: Beauchamp 2003. Az imádságos gyakorlathoz lásd Jelenits 1999.

lódnak.⁴ Már jóval korábban is, az első keresztény századokban számon tartották azokat, akik halálukkal pecsételték meg hitükért vállalt áldozatukat. Az első századok mártírjairól a vértanúakták és szenvedéstörténetek tartalmaznak híradást a *Késő Maradékhoz* (Keszeg 2006), amelyek némelyike olykor egy perirat részletességével, olykor kopár egyszerűséggel idézi fel a vallatás és hitvallás drámáját (Vanyó szerk. 1984).⁵ A rájuk való emlékezés, a róluk való megemlékezés is *imádságos* formákat öltött. Milyen gazdag emlékezetközösségbe vonta és vonja ez a sereglet kultúrák „magas” és „népi” képviselőit – hiszen a szentek történetei, élettörténetei évszázadokon át naponta ott szerepeltek a templomi prédikációk, példázatok sorában szerte Európában. Amit ezekből generációk megjegyeztek, továbbmondtak, arra mind feltehető a kérdés: *mit meséltek a reneszánsz korában* (Keszeg 2013) és/vagy bármely más korban. Mennyi kutatást nyitott meg mindez késői korok vallás-, egyház-, művészet-, eszme- és irodalomtörténéseinek, folkloristáinak, a népi kultúra kutatóinak...

A legmélyültebb imádkozók kétségkívül a korai remeték, a belőlük eredeztethető szerzetesek, leginkább a szemlélődő életformát folytatók voltak – megint csak évszázadokon keresztül, az Ó- és az Újvilágban egyaránt. A buzgóbbak akár naponta elimádkozták a teljes zoltárkönyvet. Természetesen *emlékezetből*, minthogy az első századokban nagyon sokan nem voltak birtokában az írás-olvasás tudományának. Ők a tőlük telhető teljességgel igyekeztek megvalósítani az „új ember” eszményét, aki szívében megújulva és egyre inkább úrrá lesz önmagán, szenvedélyein, megfékezi indulatait és szert tenni az isteni és emberi erények teljességére. Tanításukat, emlékezetüket keleten inkább a tőlük származó, nekik tulajdonított *mondások*, nyugaton pedig inkább az életrajzok (latinul: *vita*) őrizték meg. Az a belső út, amit magányos és közösségi életük rejtettségében bejártak, sokukat emlékezetes, nemzedékek számára példaként szolgáló szellemi világossághoz vezetete el. Megkapó, hogy az időbeli távolságot szinte egy mozdulattal áthidalóan ma is milyen *időszerű* tud lenni *A Szent öregek könyve* (2001) a maga velős mondásaival, amelyek az örök kérdés: „mit kell tennem, hogy üdvözüljek?” (ApCsel 16,30) nyomába erednek, s amelyeket az egyiptomi atyák keleti hagyományából gyűjtöttek össze; vagy éppen annyira a hatodik századi, a gyógyításban, betegápolásban is gyakorlott gázai szerzetes, Szent Dórotheosz szerzetesi tanításainak gyűjteménye, melyek mély élet- és emberismeretről tanúságot tévő fejtegetések például arról, „hogy ne ítéljük meg a felebarátot”, hogy „éberen és a célt szem előtt tartva járjunk Isten útján”, vagy hogy mit mondott „egy testvérnek, aki a lélek érzéketlenségéről és a szeretet elhidegüléséről kérdezte őt” (Dórotheosz 2015). És éppúgy nemcsak modern, hanem útmutató is az 1700 éve született Szent Márton Sulpicius Severus által megírt élettörténete (*vita*), ahol egy olyan emberről olvashatunk, aki írott művet egyáltalán nem hagyott hátra, de egészen világosan és pontosan meg tudta különböztetni a jót és a rosszat, ellen tudott

4 *Emberk, életpályák, élettörténetek* (Jakab–Keszeg–Keszeg szerk. 2007) lennének felrajzolhatók arról a körről is, akiről az ünnepelt születése napján – amely egyúttal közismerten Szent György napja – emlékezünk meg (zárójelben haláluk évszámával és helyével): Mária és Szalóme (Jézus feltámadásának első tanúi, lásd Mk 16,1); Alexander (178, Lyon), Antimus püspök és társai (303, Bitínia), Gergely püspök (4. sz., Hispánia), Deodatus remete (6. sz., Gallia), Mellitus püspök (624, Canterbury), Wilfrid püspök (709, York), Egbert áldozópap (729, Skócia), Vilmos orvos és remete (1103 Mortain, Franciaország), Pelletier Mária (1868, Angers), Menni Benedek (1914, Dinant), Hesselblad Mária Erzsébet (1957, Róma). Tágul a kör, ha tekintetbe vesszük egy-egy ország *saját* nap-tárát, amely tartalmazza azokat is, akikre csak az adott területen emlékeznek; ugyanezen napon például az angolok Egbert szerzetes (729, Iona), Fidelis kapucinus mártír (1622, Seewis, Svájc), Ives püspök (1001 k., St. Ives), Wilfrid püspök (709, Oundle, Anglia) emléknapját ülik meg (Farmer 1992: 527).

5 Április 24-re esően pl. a galliai Lyonban élt Alexander (és Epipodius) szenvedéséről olvashatunk (Vanyó szerk. 1984: 65–74).

állni a kísértésnek, és békességet tudott teremteni a békétlenek körében (Sulpicius 2016). A régi „szentekre” emlékezés a legrégebb századokban nem történeti, hanem inkább epikus és liturgikus formákat öltött: rajtuk keresztül is arra a világgosságra lehetett rálátni, aminek az eredete odafent van. Valahogy így engedik látni a fény sokszínűségét s egyúttal egységét középkori festett üvegablakok szent-képei. Ahogy ezek egybekapcsolják a külső és a belső teret, úgy kapcsolódik össze az örök pillanatokban a múlt és a jövő, emlékezet és megemlékezés. A régiek mai *idő-szerűsége* talán éppen azért lehetséges, mert tekintetüket nem a múlt idők egy-egy (mégoly fontosnak mutakozó) darabjára függesztették, hanem arra, ami örök: nem múlt, nem múlik és nem fog elmúlni.

*

Keszeg Vilmos újra meg újra komolyan foglalkozott a „történelmi emlékezet alakzataival” (Keszeg 2007, Keszeg szerk. 2015). Mélyrehatóan elemezte olyan forrástípusok szöveganyagát, amelyek a lokális történelmet kapcsolatba hozzák az „országgtörténelemmel”, és az emlékezetkutatás szakirodalmában kiváló fogódzókat talált ahhoz, hogy elméleti megállapításokat is tegyen arról a korszakról, amely a francia forradalom óta megteremti az európai történelmi tudatot. Tágas áttekintésben mutatta be azokat a fejleményeket, amelyek a történelmi örökség (*patrimónium*) megteremtésének igénye körül kibontakoztak, és igényesen kapcsolta hozzá ezekhez az erdélyi magyar lokális történelem megteremtésének igényéből megszületett források elemzését. Korábbi narratívum-kutatások leltárba vétele után világosan láttatja, hogy ezektől a törekvésektől milyen nagy mértékben különbözik a „népi történelemszemlélet”, amit így jellemez: „A népi történelem szelektív jellegű, bizonyos eseményeket számon tart, másokat egyáltalán nem. Anakronisztikus jellegű, az eseményeket nem köti évszámokhoz, csupán hozzátételelesen helyezi időbe, a korszakokat hozzátételelesen azonosítja be. Bizonyos események ciklikusan ismétlődnek, bizonyos hősök visszatérnek folytatni történelemformáló szerepüket. Különböző korokban élt személyiségek találkoznak egymással. A népi történelem polarizál, a hősöket vagy a jók, vagy a gonoszak kategóriájában helyezi el. A történelem epizodikusan szerveződik, az eseményeket kiemeli tágabb kontextusukból, önkényesen állapít meg ok-okozati összefüggéseket” (Keszeg 2007: 18). Szinte bizonyosnak látszik, hogy az a gondolkodásmód, amit ezek a sorok jellemeznek, csak nagyon távolról és áttételesen hozható kapcsolatba a történelmi tudat kiforrásának utóbbi háromszáz évével, és a történelmi tudatot formálók tevékenységeinek eredményeivel e háromszáz évben. Igen: mert a „népi kultúra” mintha őrizne egy másik, régebbi világhoz tartozó, abban gyökerező kapcsolatrendszer a jelen, a múlt és a jövő között. E kultúra nyilván erősen töredékesen, de legalábbis emlékeztet az „emlékezet alakzatainak” azokra a szerkezeteire, amikor az emlékezet még nem történelmi emlékezet. Összhangban azzal, ahogy azt a már idézett Yerushalmi a bibliai kor zsidóságára nézve megállapította: az emlékezésre való bibliai felszólításnak igen kevés köze van a múltra irányuló kíváncsisághoz, és hogy „a történelem értelme és a múlt emlékezete semmi esetre sem azonosítandó a történetírással. Ez a három a Bibliában természetesen összekapcsolódik, döntő pontokon átfedik egymást, s általában is a kölcsönös vonatkozások finom hálója szövi össze őket. [...] Sem a történelem értelmes volta, sem az emlékezetben való őrzése nincs a történetírásra utalva” (Yerushalmi 2000: 33). Minden idealizálási szándék nélkül úgy tűnik, hogy a kereszténység ókori és középkori emlékezeti örökségén keresztül létezik reális kapcsolat ezek között az emlékezet-alakzatok között.

Az már a tovább vezető kérdésekhez tartozik, hogy a gondolkodás történelmi fordulata után és következtében beállt időben hogyan, miképp hozható egységbe a múlt a jövővel és mindkettő a jelennel? Hogyan válik „élővé” a múlt az emlékezet helyeinek, időinek, alkal-

mainak mindegyre történő gyarapításával és gombamód szaporításával? A „szó technológizálása” idején (Ong 2010) mi történik a szóra bírt múlttal, hogyan szólít meg, hogyan emlékeztet a szó mindarra, ami *múlt, múlik, múlni fog*?

SZAKIRODALOM

- Ágoston, Szent
2016 *A hét bűnbánati zsoltár magyarázata*. Fordította Diós István. Jel Könyvkiadó, Budapest.
- Assmann, Jan
1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Fordította Hidas Zoltán. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
2003 *Mózes, az egyiptomi. Egy emléknym megfejtése*. Fordította Gulyás András. L'Harmattan, Budapest.
- Bazil, Nagy Szent
1998 *Zsoltárkommentárok*. (Életrészes VI.) Fordította Orosz László Atanáz. Szent Atanáz Görög-katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza.
- Beauchamp, Paul
2003 *A zsoltárok világa*. Fordította Vajda András. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- Biblia*
online: szentiras.hu
- Buber, Martin
1991 *A próféták hite*. Fordította Bendl Júlia. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Denzinger, Heinrich – Hünermann, Peter
2004 *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Fordította Fila Béla, Jug László. Örökmécs Kiadó–Szent István Társulat, Bánytereny–Budapest.
- Dórotheosz, Gázai Szent
2015 *Szerzetesi tanításai*. Fordította, szerkesztette Baán Zs. Izsák. Jel Könyvkiadó, Budapest.
- Eliade, Mircea
1998 *Az örök visszatérés mítosza*. Fordította Pásztor Péter. Európa Kiadó, Budapest.
- Énekes könyv
1870 *Közönséges isteni tiszteletre rendeltetett énekes könyv, mely Szent Dávid zsoltárin kívül magában foglal némely kiválogatott és a helvétiai vallástételt követő négy superintendens által jóváhagyott énekeket egynéhány imádsággal együtt*. (47. kiadás) Nyomatott a város Könyvnyomdájában, Debrecen.
- Farmer, David Hugh
1992 *The Oxford Dictionary of Saints*. Oxford University Press, Oxford–New York.
- Gábor György
2009 *A diadalívén innen és túl*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Elérhetőség: <http://docplayer.hu/3408225-Gabor-gyorgy-a-diadaliven-innen-es-tul.html>.
- Grüll Tibor
2007 „Emlékezz a jövőre!” Prófécia és történetírás az ókori zsidóság körében. *Múlt és Jövő* 18. (3) 90–104. Elérhetőség: http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/665/.
- Haader Lea – Papp Zsuzsanna (szerk.)
1999 *Kulcsár-kódex 1539. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*. [Cím a borítón: *Zsoltároskönyv*.] MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- Haag, Herbert
1989 *Bibliai lexikon*. Fordította Ruzsiczky Éva. Szent István Társulat, Budapest.
- Hajdók János
1978 *Zsoltárkönyv*. Fordította és jegyzetekkel ellátta Hajdók János. [Magánkiadás], Budapest.

- Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.)
2007 *Emberek, életpályák, élettörténetek*. (Krizsa Könyvek, 30.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Jelenits István
1999 A zsolttárok: imádságaink. In: *Kinyilatkoztatás és emberi szó*. Szerkesztette Mohay Tamás. Új Ember Kiadó, Budapest, 37–44.
- Kákósy László
1979 *Réfiak. Az ókori Egyiptom története és kultúrája*. Gondolat, Budapest.
- Keszeg Vilmos
1991 *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai az Aranyosszáéken*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
1996 *Kelt levelém... Egy mezőszégi paraszttasszony levelezése*. (Néprajzi látóhatár kiskönyvtára, 6.) Györfly István Néprajzi Egyesület, Debrecen.
1997 *Jóslások a Mezőségen. Etnomantikai elemzés*. Bon Ami Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy.
2002 *Homo narrans. Emberk, történetek és kontextusok*. (Ariadné Könyvek.) KOMP-PRESS – Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár.
2006 *Egy Hír adás a' Késő Maradékhoz. 17–20. századi erdélyi toronygombiratok*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
2007 A történelmi emlékezet alakzatai. In: Szemerkenyi Ágnes (szerk.): *Folklór és történelem*. (Folklór a magyar művelődéstörténetben.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 18–43.
2012 *Történetek és történetmondás Detrehemtelepen*. (Emberk és kontextusok, 6.) Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
2013 Mit meséltek a reneszánsz korában? *Cimbora* XXV. (10) 13–14.
- Keszeg Vilmos (szerk.)
1999 *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve 7. Írás, írott kultúra, folklór*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
2015 *Lokális történelmek. A lokális emlékezet alakzatai*. (Emberk és kontextusok, 12.) Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- Léon-Dufour, Xavier (szerk.)
1986 *Biblikus teológiai szótár*. Fordította Nagy Ferenc, Szabó Ferenc et al. Szent István Társulat, Budapest.
- Lukacs, John
2004 *A történelmi tudat, avagy a múlt emlékezete*. Fordította Komáromy Rudolf. Európa Kiadó, Budapest.
- II. János Pál
1981 *Dives in misericordia*. Fordította Diós István. Szent István Társulat, Budapest. Elérhetőség: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=204>.
- Római martyrologium*
2010 Fordította Diós István. Szent István Társulat, Budapest.
- Ong, Walter J.
2010 *Szóbeliség és írásbeliség. A szó technológizálása*. Fordította Kozák Dániel. Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet – Gondolat Kiadó, Budapest.
- Rahner, Karl – Vorgrimler, Herbert
1980 *Hagyomány*. In: *Teológiai küsszótár*. Fordította Endreffy Zoltán. Szent István Társulat, Budapest.
- Raj Tamás (szerk., ford.)
2009 *Biblia. Ószövetség. Zsolttárok. Kétnyelvű kiadás, új fordítással*. Makkabi Kiadó, Budapest.
- Roth Emil
1942 *Az örökös éjszakája: Peszáchi Hággádá*. Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége, Budapest.
- Sík Sándor
1961 *Zsolttárok könyve*. Szent István Társulat, Budapest.
- Sulpicius Severus
2016 *Szent Márton. Élete • Levelek • Dialógusok*. Fordította Borián Elred, Dejcics Konrad et al. Pannonhalmi Főapátság, Bencés Kiadó, h. n. [Pannonhalm].
- Szabó Mária
2015 *A zsolttárok kincsei*. Szent István Társulat, Budapest.

Szenczi Molnár Albert

1984 *Psalterium Ungaricum Szent Dávid Királynak és Prófétának Százötven Zsoltári*. Szerkesztette Győri János. Borsos Miklós rajzaival. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

A szent öregek könyve

2001 *A szerzetesatyák mondásainak ábécé sorrendes gyűjteménye*. Fordította, szerkesztette Baán István. Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest.

Vanyó László (szerk.)

1984 *Vértanúakták és szenvedéstörténetek*. (Ókeresztény írók, VII.) Szent István Társulat, Budapest.

Várkonyi Nándor

1972 *Szíriat oszlopai*. Magvető Kiadó, Budapest.

Vincze Kata Zsófia

2004 *Tradíció, emlékezés, értelmezés. Az egyiptomi kivonulás-történet értelmezése a mai budapesti zsidóság vallásos jelenségeiben*. MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest. Elérhetőség: <http://mek.oszk.hu/02200/02200/02200.htm#b20>.

Jerushalmi, Yosef Hayim

2000 *Záchor. Zsidó történelem és zsidó emlékezet*. Fordította Tatár György. Osiris Kiadó –ORZSE, Budapest.

A TRECUT, TRECE, VA TRECE. SCHIȚĂ DESPRE (RE)MEMORIZARE

Modul în care memoria colectivă păstrează trecutul, cum amintirea trecutului se conștientizează, devine conștientul istoriei, este cu totul nou în Europa, se datează de abia de trei sute de ani. În ultimii cel puțin două sute de ani esența lucrurilor se interpretează prin istoricul lucrurilor. Această schimbare a gândirii însă nu s-a produs aproape de loc în mediile sociale, care constituie subiectul etnologiei, al folcloricității, al antropologiei, adică tot ceea ce mai de mult s-a numit cultură populară, și ceea ce este domeniul de cercetare al lui Vilmos Keszeg. Eseul este o încercare de a arăta – prin exemplele gândirii iudaismului antic și a creștinismului primar – acea practică a organizării memoriei, în care trecutul și prezentul se îmbină laolaltă organic, și în care această unitate se bazează pe promisiuni divine. Această atenție, caracteristică vremurilor trecute și regăsită parțial în „culturile populare”, a fost îndreptată mai intensiv asupra lucrurilor eterne, determinând astfel concepția despre trecut și viitor.

PAST, PASSES, WILL PASS. AN OUTLINE CONCERNING REMEMBRANCE

The manner by which collective memory preserves the past, so that one is conscious of remembering the past, aware of it, until history becomes part of consciousness, is entirely new in Europe, hardly more than three hundred years old. It has only been during the past two hundred years that we have formed the habit of grasping the essence of things through their history. This shift in thinking almost did not take place at all in the social environment with which ethnography, folklore studies and anthropology are occupied, which formerly were more commonly called by the term “popular culture,” and which is also Vilmos Keszeg’s field of research. This essay is an attempt to show that the ancient Jews and the early Christians to which they are related, through examples of their thinking, had the practice of structuring their commemorations so that the past and the future were organically bound together, and that the two were unified through divine promises. This, characteristic of earlier eras, also found in a portion of “folk cultures” today, strongly guides attention towards eternal things, so that the past and the future are also embraced in this spirit.